

УДК 94”1917/1920”

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ І ВІЙСЬКА ДОНСЬКОГО У 1917–1920 рр. (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)

Стаття присвячена розгляду і аналізу документів Державного архіву Російської Федерації, які розкривають історію відносин України і Війська Донського під час революційних подій 1917–1920 рр.

Ключові слова: Державний архів Російської Федерації, документ, дипломатія, Українська Народна Республіка, Українська держава, Військо Донське, П.Скоропадський, П.Краснов, О.Черячукін, К.Середін.

Одним із пріоритетних напрямків дослідження Української революції 1917–1921 рр. є вивчення зовнішньої політики і дипломатії українських державних утворень того часу. Важливою складовою цієї проблеми є відносини Української Народної Республіки й Української Держави Гетьмана П. Скоропадського з безпосереднім сусідом, Військом Донським (Всевеликим Військом Донським, ВВД) – козацьким державним утворенням, яке існувало в умовах перманентного воєнного конфлікту з Радянською Росією.

Останнім часом побачили світ чимало публікацій авторства В. Матвієнка, Я. Штанька, О. Лупандіна, Д. Бондаренка, В. Мараєва, які присвячені різним аспектам українсько-донських відносин¹. Однак вони ґрунтуються переважно на матеріалах з українських архівосховищ і бібліотек, в той час як для всебічного дослідження теми необхідне залучення джерел, що зберігаються у Росії.

У липні 2013 р. була отримана змога працювати з документами Державного архіву Російської Федерації (рос. “Государственный архив Российской Фе-

**КОЛЕСНИК В.Ф.,
доктор історичних
наук, професор,
член-кореспондент
НАН України,
декан історичного
факультету
Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка**

**МАРАЄВ В.Р.,
аспірант кафедри
давньої та нової
історії України
історичного
факультету
Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка**

дерации”, ГАРФ) у Москві. Ці джерела дозволили суттєво розширити наявний на сьогодні рівень знань з історії відносин України і Війська Донського.

Пошук документів здійснювався у п’яти фондах: Р-1261 (Відділ закордонних справ уряду Всевеликого Війська Донського, м. Новочеркаськ, 1918–1919 рр.), Р-102 (Канцелярія Військового Отамана Всевеликого Війська Донського, м. Новочеркаськ, 1917–1920 рр.), Р-103 (Рада управляючих відділами Всевеликого Війська Донського, м. Новочеркаськ, 1917–1920 рр.), Р-1255 (Канцелярія Військового уряду Всевеликого Війська Донського, м. Новочеркаськ, 1917–1934 рр.) і Р-6087 (Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, м. Тарнів, 1918–1923 рр.). Загалом опрацьовано 23 справи (1382 архівні аркуші). Найбільше знахідок виявлено у фонді Р-1261. До слова, схожа ситуація склалася у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ), де основний корпус джерел з історії українсько-донських відносин зосереджено у фондах 3766 (Міністерство закордонних справ Української Держави, м. Київ, 1918 р.) і 3696 (Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, м. Київ, м. Кам’янець-Подільський, м. Вінниця, м. Тарнів, 1918–1924 рр.).

Необхідно зазначити, що деякі документи, зокрема частина листування донських послів М. Свечина й О. Черячукіна зі своїм урядом (фонд Р-1261), були опубліковані в Радянській Росії у 1920–40-х рр.² Однак переважна більшість документів залишаються невідомими науковому загалу, а згадані видання давно стали бібліографічною рідкістю.

Віднайдені у Державному архіві Російської Федерації документи стосуються політико-дипломатичної, військової, торговельно-економічної сфери відносин. Вони дозволяють повніше розкрити саме політичні й дипломатичні аспекти взаємин Києва і Новочеркаська. Метою цієї статті є оприлюднення і введення до наукового обігу отриманої інформації, її аналіз, визначення специфіки досліджених джерел.

Значний інтерес становить особисте листування Гетьмана П. Скоропадського із Військовим Отаманом П. Красновим. На жаль, воно збереглося лише частково. Зокрема, досі не вдалося знайти найперший лист П. Краснова на посаді голови козацької держави до Гетьмана, датований 18 травня 1918 р.³ У фонді Р-1261 виявлено машинописну

копію одного з наступних листів від 26 травня. Військовий Отаман прохав надати озброєння для ведення війни з більшовиками: 72 справні польові гармати, 8 польових мортир, 8 гаубиць з передками, зарядними ящиками й амуніцією; 50 тис. російських трьохлінійних гвинтівок; 20 тис. козацьких шашок; 300 кулеметів зі стрічками; 5 тис. сталевих пік з оснасткою; 72 тис. шрапнелей і трьохдюймових гранат; 8 тис. снарядів для мортир і 8 тис. – для гаубиць; 10 млн. трьохлінійних патронів. Лист завершувався запевненням: “Всевелике Військо Донське буде вельми зобов’язане дружній йому Україні та дієво допоможе їй у боротьбі з радянськими військами”⁴.

Чергове послання П. Краснов написав 7 червня 1918 р. Воно стосувалося долі 60 родин біженців, які поверталися зі станції Міллерове Донецького округу ВВД на сільськогосподарські роботи до Волинської губернії та інших місцевостей, але були затримані німцями в Луганську і на станції Родакове. Військовий Отаман прохав Гетьмана вирішити цю проблему з німецькими властями⁵.

Дуже важливе звернення датоване 10 червня. П. Краснов запропонував П. Скоропадському “тісний союз на засадах федерації” та висунув цілу низку прохань: 1) визнати Всевелике Військо Донське суверенною державою; 2) встановити “правильні історичні кордони”, тобто відмовитися від претензій на Ростовський і Таганрозький округи, а також сприяти включенню до складу ВВД Царицина (нині Волгоград); 3) організувати політичний тиск на очільника мирової делегації РСФРР у Києві Х. Раковського, “аби Москва прискорила виведення своїх військ із теренів військової Землі та встановила торговельні кордони між Московською Державою і Землею Війська Донського”; 4) поставити на Дон озброєння для воєнних дій проти більшовиків в обмін на 100 тракторів на суму 70 млн. крб. і кам’яне вугілля; 5) налагодити жваву торгівлю; 6) здійснити обмін посольствами”⁶.

Зауважимо, що гетьманський уряд протягом свого існування задовольнив більшість із цих прохань, що засвідчує прихильне ставлення до режиму П. Краснова. Виняток становили тільки пункти, що стосувалися тиску на радянських дипломатів і включення Царицина до Всевеликого Війська Донського.

Особливу цінність має машинописний оригінал листа П. Скоропадського до П. Краснова Ч. 5/478 від 10 серпня 1918 р., супроводжений особистим підписом Гетьмана (“Вашої Високоповажності

широ Вас поважаючи і відданий старий друг Павло Скоропадський”). Його поява була зумовлена насамперед укладенням 7 серпня українсько-донської “Попередньої угоди” та “Додаткової секретної угоди” про військові поставки. П. Скоропадський висловлював радість з приводу успішного завершення переговорів. Разом з тим він давав зрозуміти, що офіційний Київ зробив великі поступки Новочеркаську: “Впевнений, що Уряд Всевеликого Війська Донського і все славетне Донське козацтво гідним чином оцінить ту готовність, з якою Український народ пішов назустріч цій угоді в ім’я встановлення міцних і дружніх взаємовідносин між Всевеликим Доном і Україною”⁷. П. Краснов відповів у притаманній йому, відомому письменнику-белетристу, патетичній манері. При цьому він ще раз натякнув на можливість у подальшому об’єднання з Україною: “Впевнений, що обидві Держави, взаємно одна одну підтримуючи, в майбутньому зіллються в тісний і дружній союз. Стара спорідненість Запорожців і Донських козаків не забута, ми спаяємось в одну близьку родину, дружбу з якою цінуватимуть наші друзі і гніву якої боятимуться наші вороги”⁸.

Про наявність приязних стосунків між лідерами двох держав свідчить той факт, що 11 жовтня 1918 р. Рада управляючих відділами ВВД відкрила у розпорядження військового секретаря М. Решетовського кредит у 2 тис. крб. на придбання подарунка Гетьманові України від донського Військового Отамана⁹.

Українська Держава була стратегічним партнером Всевеликого Війська Донського, єдиною країною, що визнала його незалежність, тому звістку про повстання під проводом Директорії офіційний Новочеркаськ зустрів із занепокоєнням. 18 листопада, вже через чотири дні після його початку, П. Краснов виступив перед своїми міністрами із доповіддю про “державний переворот на Україні” та про взаємини Дону, Кубані й України¹⁰. Після падіння Гетьманату, 27 грудня відбулося засідання донського уряду, під час якого керівники відомств лише обмінювалися думками щодо питань зовнішньої і внутрішньої політики ВВД, однак так і не ухвалили жодного рішення¹¹.

Важливою знахідкою серед документів ГАРФ є російськомовні оригінали підписаних у Києві найбільш значних міждержавних документів: “Предварительного соглашения” від 7 серпня 1918 р. і “Дополнительного секретного соглашения к основному предварительному соглашению” про орга-

нізацію військових поставок з України на Дон. На документах стоять особисті підписи Голови Ради Міністрів Української Держави Ф. Лизогуба, міністра закордонних справ Д. Дорошенка, голови української мирової делегації на переговорах із РСФРР сенатора С. Шелухіна, товариша міністра торгівлі й промисловості В. Ауербаха, уповноваженого Всевеликого Війська Донського генерал-майора О. Черячукіна, управляючого відділом торгівлі й промисловості ВВД В. Лебедева¹². Згідно зі штампами на договорах, ці оригінали протягом 1920–40-х рр. зберігалися в емігрантському Російському закордонному історичному архіві у Празі, а відтак у 1945–46 рр. їх вивезли до СРСР. Цінність знахідки підкреслюється тим, що у фондах ЦДАВО України виявлено оригінал тільки одного з восьми відомих українсько-донських договорів – “Дополнительного секретного соглашения к основному предварительному соглашению”¹³. Ще шість збереглися у засвідчених і незасвідчених копіях¹⁴, а текст угоди про поставки цукру на Дон від 29 жовтня 1918 р. знайдено лише в проектному варіанті¹⁵. Напрошується висновок: українсько-донські договори підписувалися у двох примірниках, і до Державного архіву Російської Федерації потрапили два оригінали з тих, які належали донському урядові, хоча архівні співробітники чомусь долучили їх до фонду міністерства закордонних справ УНР.

Низка документів ГАРФ висвітлюють створення і діяльність українських дипломатичних делегацій і представництв на Дону. Серед них – оригінал вірчої грамоти надзвичайного представника М. Славинського № 229 від 3 вересня 1918 р. з підписами Ф. Лизогуба і Д. Дорошенка¹⁶. Із журналів засідань Ради управляючих відділами ВВД дізнаємося, що 16 вересня 1918 р. М. Славинський і 1-й секретар українського надзвичайного представництва Р. Сурін відвідали 73-є засідання донського уряду. В їх присутності міністри затвердили попередню угоду між Україною і Доном “про встановлення політичних і економічних взаємовідносин... із поправкою, розміщеною у тексті”¹⁷. Про яку саме поправку йшла мова, не уточнювалося. Можливо, йдеться про деталізацію положень щодо кордонів і прав громадян, про що М. Славинський свідчив на допиті в НКДБ УРСР у 1945 р.¹⁸

Слід відзначити важливу обставину: донський уряд від серпня до жовтня 1918 р. ратифікував п’ять угод із Українською Державою, а також інструкцію Доно-Українській комісії у справах до-

нецького палива¹⁹. Крім того, 22 жовтня прийняли до відома доповідь про підписання і набуття чинності “Умови між правительствами Української Держави та Всевеликого Війська Донського відносно поштово-телеграфних зносин” від 18 жовтня²⁰. Певно, ратифікація цього договору не була потрібна, оскільки він набував чинності негайно після підписання²¹. Очевидно, що не потребувала ратифікації в силу таємного характеру і “Додаткова секретна угода” про військові поставки. Таким чином, донські міністри оминули увагою тільки договір про цукрові поставки від 29 жовтня.

Справжнім відкриттям автори вважають виявлення документів про подальшу долю міністра-резидента Української Держави при уряді Всевеликого Війська Донського генерала К. Середіна. До цього останні достовірні свідчення про нього датувалися 2 грудня 1918 р., коли він перебував у Києві після невдалої спроби вирушити на Дон у розпал антигетьманського повстання²². Як з’ясувалося, після повалення Гетьманату К. Середін все ж зміг потрапити на підконтрольний білогвардійцям Південь Росії, але вже не в ранзі українського міністра-резидента. У травні 1919 р. в кубанській столиці Катеринодарі (зараз Краснодар) він спробував вступити на службу до Збройних Сил на Півдні Росії (ЗСПР), але отримав категоричну відмову А. Денікіна, який взагалі забажав вислати генерала за межі підвладних білогвардійцям територій. Певно, таке ставлення було пов’язане з попередньою службою К. Середіна на користь гетьманського уряду. Однак після клопотання нового Військового Отамана Дону А. Богаєвського, головком ЗСПР дозволив колишньому українському посланцеві залишитися у Всевеликому Війську Донському на правах приватної особи, тобто без прийняття до складу ЗСПР, про що А. Богаєвський і повідомив К. Середіна 23 травня 1919 р.²³

Із опублікованих в сучасній Україні джерел відомо, що Рада Народних Міністрів УНР 2 січня 1919 р. призначила новим міністром-резидентом у ВВД замість К. Середіна П. Понятенка²⁴. Але цій інформації суперечить знайдене у фондах ГАРФ повідомлення донського посла в Києві О. Черячукіна. 18 січня він писав Військовому Отаману П. Краснову, що зміг переконати український уряд якнайшвидше вислати представників, і вже днями на Дон має вирушити місія С. Веселовського. Їй належало розпочати переговори щодо виведення козацьких частин зі Східної України, відновлення вугільних поставок до УНР і військових до ВВД,

налагодження товарообміну²⁵. Проте, очевидно, ні П. Понятенко, ні С. Веселовський через обставини воєнного часу так і не дісталися до місця призначення. Принаймні, свідчень про перебування на Дону посла чи міністра-резидента УНР періоду Директорії наразі не знайдено.

Змістовні документи з фонду Р-1261 стосуються функціонування українського консульського агентства в Новочеркаську на чолі з В. Міщенком. Окремі з них дублюються у фонді 1004 ЦДАВО України (Консульське агентство Української Держави при Всевеликому Війську Донському, м. Новочеркаськ, 1918–1919 рр.). В російському архіві зосереджено більше матеріалів про початковий етап роботи цієї дипломатичної установи. Є російськомовний оригінал “уповноваження” В. Міщенка від 2 вересня 1918 р.²⁶ (аналогічний зберігається у Києві²⁷). 19 вересня 1918 р. В. Міщенко дав оголошення в новочеркаську газету “Донские Ведомости” про те, що прийом українських громадян в усіх справах відбуватиметься в приміщенні консульського агентства (Новочеркаськ, вул. Комітетська, 31) щоденно з 10.00 до 14.00, окрім суботи і святкових днів. Щосуботи з 12.00 до 15.00 консульський агент приймав українських громадян в Ростові-на-Дону, в приміщенні місцевої “Просвіти” (вул. Нікольська, 106). Заяви про бажання прийняти українське громадянство слід було подати не пізніше 23 листопада 1918 р.²⁸. Таким чином, В. Міщенко виконував консульські обов’язки на два міста, адже консульство в Ростові, про заснування якого йшлося в законі Української Держави від 6 листопада 1918 р.²⁹, так і не було відкрите.

Невдовзі консульське агентство у Новочеркаську переїхала на вул. Піщану, 44. Мало власне приміщення, канцелярію та охоронний пост біля входу³⁰.

В. Міщенко також видавав візи для виїзду з Дону в Україну. Українська віза коштувала 5 крб.³¹. Через велику кількість бажаючих виникали численні затримки й непорозуміння, дипломат був змушений працювати без вихідних. Доводилося консульському агенту займатися і справами із примусовим виселенням з Дону в Україну “іногородніх” (українців), які ухилилися від служби в Донській армії або виконання повинностей на її користь³².

Знайдені у ГАРФ документи свідчать про роботу В. Міщенка по захисту прав українців на Дону. Так, у жовтні 1918 р. в українського підданого В. Таранухи конфіскували 14 діжок соняшникової

олії за підозрою у спекуляції. Після втручання у справу консульського агента, 29 жовтня управляючий відділом торгівлі й промисловості Д. Бондарев запропонував скасувати конфіскацію у В. Таранухи³³.

Окремі джерела з фондів ГАРФ стосуються передісторії ліквідації українського консульського агентства у Новочеркаську. В цю справу втрутилося навіть вище військове і цивільне керівництво білогвардійського Півдня Росії. 21 травня 1919 р. В. Міщенко видав посвідчення громадянина України Г. Мінаєву, мешканцю м. Гришине Бахмутського повіту Катеринославської губернії (нині м. Красноармійськ Донецької обл.). Г. Мінаєв тимчасово жив у Ростові-на-Дону після втечі від більшовиків і служив постачальником харчових продуктів для відділу пропаганди Особливої наради при головкомі Збройних Сил на Півдні Росії (ЗСПР) А. Денікіні. 30 травня Г. Мінаєва заарештували за наявність українського посвідчення. 3 червня “губернатор Катеринославської губернії, зайнятої частинами Добровольчої армії” С. Щетинін написав з цього приводу лист № 4369 в управління внутрішніх справ у Катеринодарі, доводячи шкідливість існування українського консульства. При цьому він помилково вказав прізвище дипломата – не Міщенко, а Мінц, – сплутавши його з військовим слідчим Бахмута, який допомагав більшовикам і “петлюрівцям”. 9 червня помічник головома ЗСПР по загальному управлінню і голова Особливої наради А. Драгомиров звернувся до донського Військового Отамана А. Богаєвського у справі “Мінца” і передав прохання А. Денікіна закрити українське консульське агентство. Того ж дня помічник головома ЗСПР і начальник військового управління Особливої наради О. Лукомський телеграфом повідомив А. Богаєвського про своє розпорядження – вважати українські паспорти недійсними і не допускати звільнення за ними від призову до лав ЗСПР³⁴. 11 червня А. Драгомиров попрохав А. Богаєвського протягом 24 годин вислати В. Міщенка, “як працюючого проти Добрармії”³⁵. Лідер Всевеликого Війська Донського проігнорував цю вказівку. Як бачимо, непорозуміння із прізвищем дипломата на той час вже вирішилося³⁶. Однак В. Міщенкові довелося 22 липня 1919 р. здати справи консульського агентства і згодом вступити на службу до відділу внутрішніх справ ВВД³⁷.

У фондах ГАРФ знаходиться значний обсяг документації дипломатичних представництв Війська

Донського в Україні 1917–1919 рр. Вже з осені 1917 р. у Києві перебував представник Південно-Східного Союзу і донського військового уряду підосавул В. Шапкін. Його заступником став донський козацький фельдшер О. Долгов³⁸, який брав участь у роботі ініційованого Центральною Радою “З’їзду поневолених народів” і згодом був обраний до складу Всеросійських установчих зборів від українських соціалістів-революціонерів. Донський військовий уряд виділяв В. Шапкіну значні суми. Збереглися документи кінця грудня 1917 – початку січня 1918 рр. про видачу авансу в 100 тис. крб., відправлення 50 тис. крб. для розрахунку за придбане для Дону майно, зокрема “технічні засоби”³⁹. Цим поняттям могли позначати автомобілі й літаки із супутнім майном, оскільки є свідчення про участь В. Шапкіна в організації їх поставок до Війська Донського⁴⁰. Гроші перераховувалися через київське відділення Волзько-Камського банку – одного з найбільших комерційних банків до революційної Росії⁴¹.

У травні 1918 р. в Києві функціонувало посольство на чолі з генералом В. Сидоріним, призначене Тимчасовим Урядом Війська Донського. До його складу входили семеро осіб – В. Сидорін, М. Горчуков, І. Семенов, О. Гушчін, М. Воронков, В. Лебедев і М. Парамонов, причому троє останніх були кооптовані рештою членів посольства. Протягом кількох днів дипломати встигли провести зустрічі із Гетьманом П. Скоропадським, німецьким послом А. Муммом фон Шварценштайном, австро-угорським – Й. Форгачем, низкою громадських діячів. Полковник О. Гушчін мав бесіду із помічником начальника німецького штабу⁴².

Однак Військовий Отаман П. Краснов одразу після свого обрання відправив до Києва нове посольство у складі М. Свечина, О. Черячукіна, П. Кареліна, Ю. Зілова, К. Карасьова і Г. Бірзенека. Між двома донськими представництвами в українській столиці виник конфлікт. О. Черячукін і К. Карасьов у листуванні зі своїм урядом дали вкрай негативну оцінку діяльності попередників: “Місія Сидоріна... абсолютно не користувалася симпатіями тут, оскільки взяла курс зовсім не той, який необхідний для України”; “попередня Місія жодних відносин тут не зав’язала і навіть Міністерство Закордонних Справ перервало з ними контакти, оскільки, як я чув, поведінка Місії була доволі нетактовною”. Посольство В. Сидоріна відмовилося скласти повноваження, проте “з тактичних міркувань” терміново виїхало до Ново-

черкаська⁴³. 29 травня 1918 р. В. Сидорін, І. Семенов і М. Горчуков на засіданні Ради управляючих відділами ВВД зробили доповідь про становище в Україні⁴⁴.

Завдяки документам ГАРФ вдалося встановити точну дату від'їзду М. Свечина і П. Кареліна з Києва на Дон – 15 червня 1918 р.⁴⁵ Від цього моменту і до початку 1919 р. головою дипломатичного представництва ВВД в Україні був генерал О. Черячукін. Щоправда, у липні 1918 р. П. Краснов запропонував М. Свечину ще раз виїхати до Києва для тимчасового заміщення О. Черячукіна, який мав вирушити до Берліна з донським посольством герцога М. Лейхтенберзького. На той час М. Свечин перебував у маєтку своєї дружини О. Свечиної (уродж. Клуннікової) в с. Бобриково-Петрівське Таганрозького округу (нині с. Бобрикове Антрацитівського району Луганської обл.), і відмовився від доручення через сімейні обставини, незважаючи на наполягання П. Краснова: “Вважаю державну службу Дону важливішою за особисті справи”⁴⁶. У фондах ГАРФ зберігся лист М. Свечина, який яскраво ілюструє становище у Таганрозькому окрузі у період українсько-донських територіальних суперечок літа 1918 р. Причому, він адресований не особисто Військовому Отаманові, а голові уряду А. Богаєвському із проханням “вибачитися за мене перед Генералом Красновим” із поясненням: “Біда в тому, що життя у селі (Таганрозький округ) ще настільки нестале, що родина без мене залишатися там не може. Хоча округ офіційно й очищено від більшовиків, але фактично ще багато верховодів сидять по селам і, час від часу, здійснюють голову, чим тероризують селян і нашого брата-поміщика... Непогано було б хоч зрідка надсилати сюди у села каральні загони для залякування... Господарювання більшовиків завдало нам тут величезне спустошення і збитки, тисяч на 40... Пошта тут майже зовсім не працює”⁴⁷.

Як наслідок, сам О. Черячукін призначив секретаря і перекладача капітана Г. Бірзенека своїм заступником на час відсутності. Питання військових поставок на Дон поклалися на артилерійського фахівця генерала І. Майделя⁴⁸.

Цінною знахідкою є фінансові документи донського посольства М. Свечина – О. Черячукіна. Судячи з усього, уряд ВВД спочатку взагалі не виділив для нього кошти – можливо, через терміновість від'їзду. За останній тиждень травня 1918 р., протягом якого посольство працювало у Києві, його дохід становив 710 крб., причому 310

з них прийняли після померлого кур'єра хорунжого Б. Ніколаєва, а ще по 100 дали самі М. Свечин, О. Черячукін, П. Карелін і К. Карасьов. Із цих 710 крб. було витрачено 180 крб. 92 коп. на різноманітні поточні потреби.

Матеріальне становище донських дипломатів спочатку було настільки скрутним, що довелося не тільки розраховуватися особистими грошима, а навіть позичити 2 тис. крб. у делегації Кубанської Народної Республіки. Справи покращилися у червні, коли з Новочеркаська надійшов переказ на суму 20 тис. крб. До того ж, 6 червня на засіданні донського уряду його голова А. Богаєвський запропонував передати М. Свечину й О. Черячукіну 70 тис. крб., які залишилися на рахунку експрезидента Дону в Україні В. Шапкіна. Уряд погодився передати ці кошти в розпорядження А. Богаєвського. Проте у червні вони у повному обсязі до Києва так і не потрапили – дохід донського посольства за перший місяць літа становив 22 980 крб. 98 коп.⁴⁹

Витрати ж протягом червня суттєво зросли, сягнувши 12 540 крб. 43 коп. – додалася оплата 4090 крб. за завантаження і перевезення озброєння на Дон (саме озброєння донці тоді отримали безкоштовно), повернення боргу кубанцям, придбання карт Облaсті Війська Донського. Суттєво розширилося коло осіб, яким посольство видавало добові кошти (поручик С. Кравченко, штаб-ротмістр Швецов-Яковлев, підпоручик Оппенгейм, сотник Брикін, ротмістр Булацель). До витрат зарахували і платню за травень і червень О. Черячукіну і Г. Бірзенеку – 2354 крб. 84 коп. та 1567 крб. 74 коп. відповідно⁵⁰.

17 червня 1918 р. О. Черячукін розробив для свого уряду проект під назвою “Кошторис місячних витрат по представництву Всевеликого Війська Донського на Україні”. Донський посол оцінював утримання своєї установи в 6240 крб. щомісяця та вважав необхідними ще 6 тис. крб. одноразово на придбання майна для посольського приміщення⁵¹.

І хоча А. Богаєвський назвав запити О. Черячукіна “дорогим задоволенням”⁵², офіційний Новочеркаськ зрештою не пошкодував грошей для свого чільного закордонного представництва. Серпневе утримання “управління представника уряду Всевеликого Війська Донського на Україні” обійшлося в 4300 крб., а вже 5 вересня 1918 р. донський уряд затвердив щомісячний кошторис посольства в обсязі 10 тис. крб. та виділив О. Черя-

чужину ще 83 200 крб. на різноманітні потреби. Зокрема, понад половину цих коштів – 45 тис. крб. – на придбання власної квартири у Києві⁵³. Очевидно, йшлося про помешкання у центрі за адресою вул. Пушкінська, 9, кв. 10. Там О. Черячукін зупинився ще наприкінці травня⁵⁴. Отже, посол отримав набагато більше, ніж просив у кошторисі від 17 червня.

Окрім того, 31 серпня 1918 р. уряд ВВД встановив обсяг коштів для відкомандированих до України офіцерських і класних чинів – до 50 крб. на добу, козаків – до 25 крб. на добу. Причому ця постанова поширювалася й на всі попередні командировки⁵⁵.

Проте схоже, що й таке утримання посольства О. Черячукін вважав недостатнім. Один із листів до Військового Отамана П. Краснова (№ 522 від 7 жовтня 1918 р.) він закінчував недвозначним натяком: “Загалом, роботи маса, всюди не встигаю, а тут ще досі немає автомобіля”⁵⁶.

О. Черячукін також висував ідеї щодо оформлення приміщення посольства у Києві. 26 вересня він попрохав А. Богаєвського прислати для канцелярії посольства портрети Військових Отаманів 1917–1918 рр. Є. Волошинова, О. Каледіна, А. Назарова, П. Краснова та самого А. Богаєвського, а також ноти гімну й кольоровий герб ВВД. На що дістав відповідь: “Надіслати портрети Отаманів наразі неможливо: генерал Краснов категорично відмовився від цього, а що стосується покійників, то тепер лише починають збирати їхні зображення. Отаман вважає, що взагалі не слід поки захоплюватися зовнішнім представництвом... Нот гімну Донського поки немає, офіційно затверджених. Порушу про це питання. Новий Військовий герб (олень, пробитий стрілою) ще остаточно не вироблений...”⁵⁷.

8 жовтня 1918 р. О. Черячукін у листі № 538 до А. Богаєвського виступив із пропозицією заснувати ще одну дипломатичну установу Всевеликого Війська Донського в Українській Державі – консульство в Одесі. Воно мало сприяти поверненню донців на батьківщину та допомагати в організації товарообміну Дону з Одесою та іншими чорноморськими портами⁵⁸. Через десять днів, навіть не дочекавшись відповіді з Новочеркаська на перше послання, він у листі № 628 порадив за клопотанням Одеського комітету загальнокозацької організації призначити на посаду консула підполковника генштабу О. Рубцова – донського козака, уродженця Ростова, знавця французької і німецької мов, який на той час якраз мешкав в Одесі (Старосінна

площа, 5, помешкання 28)⁵⁹. Однак А. Богаєвський ідею посла відкинув: “Із призначенням консула в Одесу поки слід почекаати. Ми живемо тепер в такому вирі подій, що скоро, можливо, у цьому не буде необхідності. Особисто вважаю, що ті козаки, кому дорогий Дон і які бажають йому послужити, зуміють дістатися до нього і без допомоги консула, а турбуватися про тих, хто не бажає служити йому в такий тяжкий час, – Дон не має засобів”⁶⁰.

У історика, що займається проблематикою українсько-донських відносин 1917–1920 рр., неодмінно виникає запитання: яким було ставлення донських дипломатів – росіян за національністю – до тогочасної української державності? Чи відрізнялося воно від у цілому заперечувально-негативного ставлення з боку керівництва Білого руху? Знайдені у ГАРФ документи свідчать, що ставлення до України було різним. Наприклад, інженер Ю. Зілов, директор департаменту торгівлі й мореплавства відділу торгівлі й промисловості ВВД, який протягом майже чотирьох місяців виконував доручення свого уряду в Києві, мешкаючи в готелі “Петроград” (вул. Велика Васильківська, 1)⁶¹, 29 жовтня 1918 р. звітував перед А. Богаєвським. Його відгук складено у дуже недобррозичливих тонах: “Українська Держава, як суверенна держава, – безсумнівна фікція. Україна штучно створена Німецьким Командуванням з метою полегшення своєї продовольчої і фуражної кризи... [Український Уряд] абсолютно безсилий і непопулярний в народі... І законодавство, і управління повинно було проходити через дві або три інстанції – українську, німецьку і австрійську... Для справи відновлення єдиної Росії Український Уряд в цілому настільки же шкідливий, як і Радянський Уряд, здійснюючи свою зрадницьку політику. Ділові відносини з Україною можливі тільки тому, що й в середовищі Уряду, й з-поміж діячів України є люди, віддані руській справі”⁶².

Іншою була точка зору самого посла О. Черячукіна. 18 січня 1919 р., після приходу до влади Директорії УНР, він писав Військовому Отаману П. Краснову: “Я тримаюся тут політики дружби України, хоча й самостійної, з Доном і голосно заявляю, що Дон не зазіхне на самостійність України, якщо вже вона буде не більшовицькою і Донці гуртом будуть допомагати Українцям у боротьбі з більшовизмом. Я вже доповідав, що самостійницька течія тут сильна, з нею потрібно рахуватися, і дратувати впертих хохлів “Єдиною, неділимою” зараз не варто. Справа росіян тут поки що програ-

на. Ліпше їхня самостійність, ніж спільна більшовицька країна, що танцює під сопілку совдепів з Москви”⁶³.

У фондах ГАРФ міститься значна кількість документів, що розкривають таку помітну сторінку в історії українсько-донських відносин, як проблема кордонів. Переговори велися насамперед стосовно державної приналежності Таганрозького, Ростовського й Донецького округів, які до того ж від кінця квітня 1918 р. контролювали союзники України – німецькі війська. Звичайно, цілковита невизначеність становища бентежила місцеве населення. 27 травня 1918 р. одразу низка установ Таганрозького округу (Таганрозьке окружне військово-присутствіє, присутствіє з питань військового податку, селянське присутствіє, присутствіє опіки, тюремне відділення, комітет тверезості, санітарна комісія та добротинні установи) звернулися до вищих органів влади Української Держави та Всевеликого Війська Донського із проханням роз’яснити, кому вони повинні підпорядковуватися⁶⁴.

Офіційний Київ запроваджував українську адміністрацію в спірних округах. 20 червня 1918 р. управляючий відділом торгівлі й промисловості ВВД В. Лебедев писав А. Богаєвському: “Сьогодні гірничопромисловці Боково-Хрустальського району Таганрозького округу заявили мені, що по лінії Катерининської залізниці отримано телеграму про те, що віднині кордон України проходить у трьох верстах від Довжика на Ростов, тобто захоплює значну частину Донської Області. Водночас отримано повідомлення, що на станції Криндачівка знаходиться український комендант і що поштові перекази з Ростовського у Таганрозький округ не всюди приймаються під приводом, що це закордонне відправлення... Не можу не вказати на край тяжкі наслідки для гірничої промисловості, що виникли внаслідок незаконних претензій України і найпокірніше прошу не відмовити у відповідному протесті перед Урядом Української Держави. Здавалося б необхідним циркулярним розпорядженням по всім установам Таганрозького округу підтвердити приналежність його до Всевеликого Війська Донського”⁶⁵. Додамо, що Боково-Хрустальським називався антрацитовий район Донбасу із центром у Криндачівці, яка у ті часи була селищем у Новопавлівській волості Таганрозького округу (нині це м. Красний Луч Луганської обл.). Довжик – річка на території Свердловського й Краснодонського районів Луганської області, права притока Великої Кам’янки.

У фондах ГАРФ є посилання на ростовську газету “Приазовский Край” № 83 від 12 липня 1918 р., що повідомляла про приїзд до Таганрогу українських посадовців на чолі з призначеним комендантом міста полковником Давидовим. Однак вже о 2-й годині дня німецьке командування зробило офіційне пояснення, що Давидов залишив Таганрог, і його приїзд вважається приватним візитом⁶⁶.

Донський уряд у свою чергу приймав рішення, що стосувалися спірних округів. Так, 21 червня 1918 р. він схвалив пропозицію управляючого відділом юстиції М. Захарова виділити 15 тис. крб. на утримання в’язнів у Таганрозькій тюрмі, а 26 червня задовольнив клопотання директора Ростовської 3-ї чоловічої гімназії про видачу 10460 крб. на виплату за навчання 264 учнів галичан-біженців⁶⁷.

Втім, окремим клопотанням Рада управляючих відділами відхиляла “до з’ясування питання про приналежність Таганрозького округу до Всевеликого Війська Донського або до України”. Такий випадок зафіксовано 19 липня⁶⁸.

У науковій літературі неодноразово наводилися приклади звернень українського населення Таганрожчини й Ростовщини до офіційного Києва із проханнями приєднати ці території до України⁶⁹. Однак у фондах ГАРФ є документи, що свідчать і про протилежні настрої. Так, 12 липня волосне зібрання Федорівської волості Таганрозького округу, заслухавши доповідь коменданта волості прапорщика П. Бугрова про поточні політичні обставини, ухвалило: “Стосовно питання про те, кому ми хочемо належати – категорично заявляємо, що України, як самостійної держави, ми не визнаємо, вважаємо себе членами єдиної, невідомої Росії і просимо Донський Військовий Уряд про введення наших військ для охорони населення”⁷⁰.

Документи ГАРФ свідчать, що після підписання 7 серпня “Попередньої угоди” і визначення українсько-донського кордону, гетьманська міліція не поспішала залишити тепер уже приналежні Всевеликому Війську Донському території. 10 серпня 1918 р. начальник Ростовської дільниці військової міліції ВВД рапортував, що відрізок Катерининської (Запорізької) залізниці у межах Таганрозького й Ростовського округів до станції Ростов досі йому не підконтрольний і обслуговується українською міліцією, комендант якої знаходиться на станції Таганрог. Лише 17 вересня офіцер для інформації штабу німецької армії в Києві майор

Ф. фон Кохенгаузен написав П. Краснову, що штаб головнокомандувача та український уряд згодні допустити чиновників і міліцію ВВД у Таганрозький округ. Однак виконувати свої обов'язки вони можуть лише після того, як підуть поліцейські органи німецьких військ. При цьому й восени 1918 р. українська міліція у Таганрозькому окрузі нерідко відмовлялася поступитися місцем донській. Повідомлення про це надходили зі станцій Харцизьк, Іловайська, Матвіїв Курган, Мушкетове. В результаті, 7 жовтня відділ іноземних справ ВВД звернувся до О. Черячукіна із проханням терміново вирішити це питання з гетьманським урядом⁷¹.

Важливе значення мала позиція ВВД стосовно приналежності Богучарського, Бірюцького, Валуйського, Острогозького й Павловського повітів Воронежської губернії, що з північного заходу примикали до території козацької держави. Україна претендувала на них із етнополітичних мотивів. 7 жовтня 1918 р. П. Краснов заявив: «Нічого не маю проти приєднання цих повітів до України, якщо Україна займе їх своїми військами та окреслить кордони Дону»⁷².

Наприкінці 1918 р. під час повстання на чолі з Директорією Донська армія на прохання гетьманського уряду зайняла частину східноукраїнських земель. При цьому 3 січня 1919 р. П. Краснов і управляючий військовим і морським відділом С. Денисов наказом по Всевеликому Війську Донському № 1945 оголосили Луганський патронний завод власністю ВВД, а 7 січня наказом № 1987 приєднали до ВВД місто Юзівку (Донецьк), територію Новоросійського товариства кам'яновугільного, сталевого і рейкового виробництв й усі місцеві підприємства. В обох випадках рішення були прийняті, виходячи з військово-економічних мотивів, і вважалися тимчасовими «до відновлення цілковитого порядку на Україні»⁷³.

Ще один пласт джерел ГАРФ стосується військової співпраці Української Держави і Всевеликого Війська Донського. Від початку червня 1918 р. Україна відправляла озброєння донцям для ведення війни з більшовиками. Розпочалися переговори про отримання літаків. Вже 4 червня 1918 р. М. Свечин з Києва писав А. Богаєвському: «Черячукін просив у Рагози 20 аеропланів... Льотчики козаки тут також є і вони хочуть їхати до нас; з ними ж поїде льотчик козак Полк. Баранов, який тут відає авіаційним відділом. Є бажаючі льотчики і не козаки, але я сказав Баранову, щоб із них взяв лише найкращих». 9 червня О. Черячукін повідо-

мив, що донські послы прохали у військового міністра О. Рагози не 20, а 40 аеропланів⁷⁴.

Про напівлегальний характер поставок свідчить те, що сторони намагалися приховувати їх організацію. Наприклад, 23 червня 1918 р. О. Черячукін у листі № 64 до П. Краснова зазначав: «Снаряди ж і 10,000,000 патронів будуть вислані днями. В день завантаження я телеграфуватиму умовно: «Надсилаю»⁷⁵. Дізнавшись про те, що під тиском німецької сторони українці погодилися передати донцям два аероплани, О. Черячукін 10 липня повідомив А. Богаєвського: «Два аероплани дістав і вони днями будуть відправлені. Оскільки українці хотіли все це робити таємно, то влаштував це так – українці передають ці аероплани німцям, а ті в Ростові передадуть нам їх, як від себе»⁷⁶.

Для прискорення постачання Дону військовим спорядженням офіційний Новочеркаськ наділив генералів І. Майделя і Є. Перрета широкими повноваженнями і вирішив фінансувати їх напяму, а не через свого посла в Києві. Зокрема, 11 жовтня 1918 р. донський уряд ухвалив виділити генералам 6 тис. крб. на відшкодування їхніх витрат⁷⁷. Такі рішення викликали незадоволення О. Черячукіна. 29 жовтня 1918 р. він писав у листі № 732 до А. Богаєвського: «Я далекий від манії влади і мене неймовірно влаштовує, щоб вони кошти на завантаження артилерії отримували би безпосередньо, а не через мене, але... перебування в Україні ще інших повноважних осіб, окрім мене, викличе справедливе здивування в Українців: хто ж є повноважним посланцем, і чи цілком мені довіряє Отаман і Уряд... Я не великий практик у дипломатичних справах, але все ж знаю, що в усіх Державах Посланнику підпорядковуються всі особи, командировані туди, де він є представником інтересів своєї Держави». Крім того, О. Черячукін повідомив про конфлікт, що виник між ним та І. Майделем і Є. Перретом: «Генерали давно прагнули до незалежного існування тут, аж до нетактовного вчинку стосовно мене, відвідавши Пана Гетьмана без мого відома і повідомивши мене про це тільки наступного дня»⁷⁸.

Крім того, із документів ГАРФ встановлено, що від кінця вересня 1918 р. у Києві активно обговорювалося питання організації авіапошти між Україною і Доном. З донського боку у цьому брали участь О. Черячукін, В. Лебедев, Ю. Зілов⁷⁹.

Як свідчать досліджені джерела, для Всевеликого Війська Донського надзвичайно важливою була потреба у налагодженні широкомасштабної торговельно-економічної співпраці з Українською

Державою. Влітку 1918 р. до Києва відрядили авторитетну делегацію на чолі з управляючим відділом торгівлі й промисловості В. Лебедевим, відомим у межах всього постімперського простору промисловцем і авіабудівником. До складу делегації також увійшли гірничий інженер, викладач Донського політехнічного інституту у Новочеркаську, професор О. Сковчинський, директор департаменту торгівлі й мореплавства відділу торгівлі й промисловості Ю. Зілов, товариш управляючого відділом шляхів І. Вознесенський та інші особи.

Проте у поїзді виникли непередбачені ускладнення. 20 липня В. Лебедев телеграфував П. Краснову, що місія затрималася в Катеринославі через страйк залізничників. Військовий Отаман на полях телеграми занотував: “Сумно”⁸⁰. Делегація дісталася Києва лише 25 липня⁸¹. Подорож з донської до української столиці тривала цілий тиждень замість звичних 1–2 днів⁸².

Делегація В. Лебедева провела результативні переговори з гетьманським урядом. Її учасники взяли участь в розробці й підписанні кількох двосторонніх угод. Коли у жовтні 1918 р. для взаємних розрахунків між Києвом і Новочеркаськом виявилось необхідним встановити точну дату утворення самостійної Української Держави, відділ закордонних справ ВВД зробив запит на адресу О. Черячукіна. 26 жовтня секретар донського посольства Г. Бірзенек, очевидно проконсультувавшись з українською стороною, відповів, що такою датою є 9 січня старого стилю 1918 р. Як відомо, цим днем датований IV Універсал Центральної Ради, який проголосив незалежність УНР⁸³.

В умовах наближення зими особливо актуальним стало питання своєчасного постачання України донським паливом, насамперед вугіллям. Однак вугільна промисловість Дону перебувала у занепаді після буремних подій 1917–1918 рр. Щомісячне видобування антрациту порівняно із дореволюційними часами зменшилося у 15 разів, і його не вистачало навіть для задоволення внутрішніх потреб. Однак документи ГАРФ вказують на зусилля донської влади з виконання підписаних договорів. 20 жовтня 1918 р. новий управляючий відділом торгівлі й промисловості (замість В. Лебедева) Д. Бондарев розпорядився про зняття обмежень на поставки палива до України, оскільки воно затримувалося донською міліцією. 24 жовтня він у листі № 2205 звітував перед А. Богаєвським про зроблені телеграфні розпорядження “щодо безперешкодного відпуску вугілля на Україну”⁸⁴.

26 жовтня директор експлуатаційного департаменту відділу шляхів ВВД інженер І. Вознесенський телеграфував окружному отаманові Таганрозького округу, в Ростов-на-Дону представникові інтересів ВВД перед німецьким командуванням генералові М. Ізмайлову та в Катеринославі: “Зважаючи на досягнуту в Києві угоду між Доном і Україною про спільність експлуатації Донецького басейну, прошу не робити перешкод щодо вивезення на Україну твердого мінерального палива, а затримані на ст. Ровеньки сорок вагонів із антрацитом для цукрового заводу Вісбі негайно пропустити за призначенням”⁸⁵. Станція і слобода Ровеньки на той час перебували у складі Таганрозького округу ВВД (нині – в Луганській області України).

Таким чином, автори дійшли висновку: у фондах ГАРФ зберігаються договори, вірчі грамоти й повноваження, журнали урядових засідань, накази, листи, телеграми, звіти, вирізки з газет, що як правило стосуються взаємин Української Держави і Всевеликого Війська Донського у 1918 р., тобто найбільш змістовного періоду українсько-донських відносин. Переважно це документи політичного характеру, що пояснюється специфікою архівної установи – зберігання документів вищих органів законодавчої, виконавчої і судової влади Російської Федерації. Здебільшого джерела донського походження, насамперед виділяється листування донських дипломатичних представництв зі своїми урядовими колами. Це дає змогу скласти набагато повніше уявлення про українсько-донські відносини, оскільки в ЦДАВО України, за рідкісними винятками, відклалися листування донських дипломатів тільки з українськими урядами.

Під час роботи з фондами ГАРФ було зроблено низку відкриттів. Найсуттєвішими з них автори вважають віднайдення оригіналу “Попередньої угоди” від 7 серпня 1918 р., фінансових документів донських дипломатичних представництв, листів про обставини діяльності донського посольства В. Сидоріна в Києві у травні 1918 р., свідчень про функціонування української влади в Таганрозькому й Ростовському округах влітку-восени 1918 р., пропозиції щодо заснування консульства ВВД в Одесі у жовтні 1918 р. та інформації про подальшу долю “зниклого” українського міністра-резидента на Дону генерала К. Середіна.

Перспективними автори вважають подальший пошук джерел для якнайповнішого дослідження відносин України з Військом Донським, з іншими козацькими державними утвореннями і Білим ру-

хом в цілому як у ГАРФ, так і в Російському державному військово-історичному архіві, Державному архіві Ростовської області, Державному архіві Волгоградської області, Державному архіві Краснодарського краю та інших російських архівних установах.

ПОСИЛАННЯ:

¹ Матвієнко В.М. Україна і Дон: з історії міждержавних стосунків 1918 року / В.М. Матвієнко // Вісник: Міжнародні відносини / КНУ ім. Т. Шевченка. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2002. – Вип. 21–24. – С. 126–137; Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії / В.М. Матвієнко. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2002. – 376 с.; Штанько Я.В. Військово-політичні взаємини Української Держави гетьмана П.П. Скоропадського та Всевеликого Війська Донського / Я.В. Штанько // Питання історії України. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – Т. 6. – С. 138–143; Штанько Я.В. Торгово-економічні відносини Української Держави та Всевеликого Війська Донського (1918 р.) / Я.В. Штанько // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. – Івано-Франківськ: “Плай”, 2003. – Вип. VII. – С. 148–153; Лупандін О.І. Договір Української Держави з Всевеликим Військом Донським 1918 / О.І. Лупандін // Енциклопедія історії України. – Т. 2: Г–Д. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 433; Бондаренко Д.Я. Гетман П.П. Скоропадский и атаман П.Н. Краснов: взаимоотношения Украинской Державы и Всевеликого Войска Донского / Д.Я. Бондаренко // Донские казаки в борьбе с большевиками. – Станица Еланская: Музей Белого Движения, 2010. – Вып. 4. – С. 87–100; Бондаренко Д.Я. Військові постачання з Української Держави Всевеликому Війську Донському / Д.Я. Бондаренко // Чорноморський літопис. – Миколаїв, 2011. – Вип. 3. – С. 10–14; Мараєв В. Проблема кордонів України з Доном за доби Центральної Ради (1917–1918 рр.) / В. Мараєв // Шевченківська весна. Історія. – Вип. VI. – Ч. 2. – Т. 1. – К.: СПД Цимбаленко Є.С., 2008. – С. 229–230; Мараєв В. Українська Держава і Всевелике Військо Донське: питання кордонів (квітень–грудень 1918 р.) / В. Мараєв // Збірник наукових праць НДІ українознавства. – К.: “Рада”, 2009. – Т. XXIV. – С. 271–292; Мараєв В. Проблема кордонів між Українською Народною Республікою періоду Директорії та Всевеликим Військом Донським / В. Мараєв // Дні науки історичного факультету. – Вип. II. – Ч. 1. – К., 2009. – С. 97–99; Мараєв В. Авіаційний аспект відносин між Українською Державою і Всевеликим Військом Донським (1918 р.) / В. Мараєв // Воєнна історія. – 2009. – № 1. – С. 64–72; Мараєв В. Первый главноком украинской авиации. Генерал Вячеслав Баранов / В. Мараєв // Авиация и Время. – 2009. – № 6. – С. 34–38; Мараєв В. Вячеслав Баранов в українській військовій авіації 1917–1918 рр. / В. Мараєв // Університет. – К.: Київський славістичний університет, 2010. – № 5. – С. 93–105; Мараєв В. Поставки цукру з Української Держави до Всевеликого Війська Донського (1918 р.) / В. Мараєв // Дні науки історичного факультету. – Вип. III. – Ч. 1. – К., 2010. – С. 106–110; Мараєв В. Діяльність українського консульського агентства у Новочеркаську (1918–1919 рр.) / В. Мараєв // Дні науки історичного факультету. – Вип. IV. – Ч. 2. – К., 2011. – С. 19–21; Мараєв В. Переговори української делегації М. Галагана і С. Онацького з урядами Війська Донського та Південно-Східного Союзу (грудень 1917 р.) / В. Мараєв // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини. – К.: Національний військово-історичний музей України, 2011. – С. 249–254; Мараєв В. Надзвичайна дипломатична місія Максима Славинського у Всевеликому Війську Донському (вересень 1918 р.) / В. Мараєв // Дні науки історичного факультету. – Вип. V. – Ч. 2. – К., 2012. – С. 14–15; Мараєв В.Р. Генеральний хорунжий Костянтин Середін: військова та дипломатична служба / В.Р. Мараєв // Воєнно-історичний вісник. – К.: НУОУ, 2012. – Вип. 2 (4). – С. 121–132; Мараєв В. Створення українського консульського представництва у Всевеликому Війську Донському (1918 р.) / В. Мараєв // Українська революція 1917–1921 років: погляд із сьогодення. – К.: Український інститут національної пам’яті, 2013. – С. 468–475; Мараєв В.Р. Делегация Льва Чикаленко и Александра Саликовского во Всевеликое Войско Донское (ноябрь 1919 г.) / В.Р. Мараєв // Вестник Московского государственного областного университета. Серия “История и политические науки”. – М., 2013. – № 3. – С. 90–93; Мараєв В. Переговори між Гетьманом Української Держави П. Скоропадським і Військовим Отаманом Всевеликого Війська Донського П. Красновим на станції Скороходове 2 листопада 1918 р. / В. Мараєв // Дні науки історичного факультету. – Вип. VI. – Ч. 2. – К., 2013. – С. 27–28; Колесник В.Ф., Мараєв В.Р. Створення дипломатичного представництва Війська Донського в Україні (1917–1919 рр.) / В.Ф. Колесник, В.Р. Мараєв // Гілея: науковий вісник. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 72. – С. 102–109; Мараєв В.Р. Донське посольство М.А. Свечина – О.В. Черячукіна в Українській Державі (1918 р.) / В.Р. Мараєв // Національна та історична пам’ять. – Вип. 7. – К.: ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2013. – С. 241–251.

² Переговори Дона с Украиной и Германией в мае 1918 г. / Сообщил С. Пионтковский // Сборник материалов и статей. Редакция журнала “Исторический Архив”. – М.: Государственное издательство, 1921. – Выпуск I. – С. 224–232; Германская интервенция и Донское правительство в 1918 г. / С предисловием С. Пионтковского // Красный архив: Исторический журнал. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1934. – Т. VI (LXVII). – С. 93–130; Документы по истории гражданской войны в СССР. – Т. I / Под редакцией И. Минца, Е. Городецкого. – М.: Политиздат при ЦК ВКП(б), 1941. – 544 с.

³ Краснов П.Н. Всевеликое Войско Донское / П.Н. Краснов // Краснов П.Н. На внутреннем фронте; В донской станице при большевиках; Всевеликое Войско Донское. – М.: Айрис-пресс, 2003. – С. 244.

- ⁴ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 42. – Л. 2.
- ⁵ Там же. – Л. 3–3 об.
- ⁶ Там же. – Л. 22–22 об.
- ⁷ Там же. – Д. 38. – Л. 26–26 об.
- ⁸ Там же. – Лл. 27–28.
- ⁹ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 3. – Л. 103–103 об.
- ¹⁰ Там же. – Д. 5. – Л. 13.
- ¹¹ Там же. – Д. 6. – Л. 46.
- ¹² Там же. – Ф. Р-6087. – Оп. 1. – Д. 12. – Лл. 1–2.
- ¹³ ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 126. – Арк. 4.
- ¹⁴ Там само. – Арк. 3–3 зв.; спр. 127. – Арк. 7–24 зв., 26–30 зв.; спр. 128. – Арк. 2–5 зв., 29–29 зв.; ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 2–2 зв.
- ¹⁵ Там само. – Ф. 2199. – Оп. 1. – Спр. 274. – Арк. 297–300 зв.; Гай-Нижник П.П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) / П.П. Гай-Нижник. – К., 2004. – С. 89–90, 161.
- ¹⁶ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 38. – Л. 66.
- ¹⁷ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 3. – Лл. 59–60 об.
- ¹⁸ Очеретяний В.В. Громадсько-політична та наукова діяльність М.А. Славинського (1868–1945 рр.): Дис. ... канд. іст. наук / В.В. Очеретяний. – Запоріжжя, 2009. – Арк. 84.
- ¹⁹ ГАРФ. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 3. – Лл. 11, 60 об., 71 об., 74 об.; д. 4 – Лл. 26, 31 об.
- ²⁰ Там же. – Л. 27 об.
- ²¹ ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 30 зв.
- ²² Мараєв В.Р. Генеральний хорунжий Костянтин Середін: військова та дипломатична служба. – С. 129.
- ²³ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 68. – Лл. 7–8.
- ²⁴ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Док. і матеріали. – Т. 1 / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – С. 147.
- ²⁵ ГАРФ. – Ф. Р-6087. – Оп. 1. – Д. 12. – Лл. 9 об., 11–11 об.
- ²⁶ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 50. – Л. 2.
- ²⁷ ЦДАВО України. – Ф. 1004. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1.
- ²⁸ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 50. – Лл. 4–5.
- ²⁹ ЦДАВО України. – Ф. 1118. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 99–99 зв.; ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 5–6; оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 79, 81, 88.
- ³⁰ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 70. – Лл. 4, 35.
- ³¹ Там же. – Д. 39. – Лл. 79, 90.
- ³² Там же. – Д. 50. – Лл. 15–16, 19–24.
- ³³ Там же. – Лл. 10–12, 17.
- ³⁴ Там же. – Д. 70. – Лл. 28, 33–36.
- ³⁵ ЦДАВО України. – Ф. 1004. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 55.
- ³⁶ Там само. – Арк. 54.
- ³⁷ Там само. – Арк. 45, 48; Сережников К.Г. Воспоминания донского офицера о служебной поездке в Германию осенью 1918 года / К.Г. Сережников // Архив Русской Революции. – Т. XVIII. – Берлин: Издательство “СЛОВО”, 1926. – С. 211.
- ³⁸ ГАРФ. – Ф. Р-1255. – Оп. 1. – Д. 76. – Л. 1.
- ³⁹ Там же. – Лл. 1–3; ф. Р-102. – Оп. 1. – Д. 7. – Лл. 1–3.
- ⁴⁰ Баранов В.Г. Состояние авиации на Дону / В.Г. Баранов // Российский Архив. – М.: Российский фонд культуры; Студия “ТриТэ” Никиты Михалкова; “Российский Архив”, 2009. – Вып. XVIII. – С. 504.
- ⁴¹ ГАРФ. – Ф. Р-103. – Оп. 1 – Д. 1. – Лл. 22 об.–23.
- ⁴² Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1 – Д. 45. – Лл. 5–5 об., 7–7 об.
- ⁴³ Там же. – Лл. 1–7 об.
- ⁴⁴ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 1. – Л. 14.
- ⁴⁵ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 46. – Л. 19.
- ⁴⁶ Там же. – Д. 40. – Лл. 5, 7.
- ⁴⁷ Там же. – Лл. 9–10 об.
- ⁴⁸ Там же. – Д. 38. – Лл. 40 об., 48.
- ⁴⁹ Там же. – Лл. 11–13 об.; ф. Р-103. – Оп. 1 – Д. 1. – Лл. 22 об.–23.
- ⁵⁰ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 38. – Лл. 11–14.

- ⁵¹ Там же. – Л. 2–2 об.
⁵² Там же. – Л. 2.
⁵³ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 3. – Лл. 29, 38–39.
⁵⁴ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 45. – Л. 6 об.; д. 41. – Л. 3; д. 38. – Л. 23.
⁵⁵ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 3. – Л. 31 об.
⁵⁶ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 38. – Л. 117 об.
⁵⁷ Там же. – Лл. 88–89.
⁵⁸ Там же. – Л. 126.
⁵⁹ ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 37. – Арк. 54 зв.–55.
⁶⁰ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 39. – Лл. 19–20.
⁶¹ Там же. – Д. 38. – Л. 40.
⁶² Там же. – Д. 39. – Лл. 65–66 об.
⁶³ Там же. – Ф. Р-6087. – Оп. 1. – Д. 12. – Л. 9 об.
⁶⁴ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 10. – Л. 11.
⁶⁵ Там же. – Лл. 6–6 об.
⁶⁶ Там же. – Л. 34.
⁶⁷ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 1. – Лл. 47, 50 об.–51.
⁶⁸ Там же. – Д. 2. – Л. 17.
⁶⁹ Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Вид. 3-є, доповнене / В. Сергійчук. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2008. – С. 72–77, 83–87; Мараєв В. Українська Держава і Всевелике Військо Донське: питання кордонів. – С. 287; Мараєв В. Проблема кордонів між Українською Народною Республікою періоду Директорії та Всевеликим Військом Донським. – С. 98.
⁷⁰ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 38. – Лл. 20, 31.
⁷¹ Там же. – Д. 10. – Л. 67, 84–85, 87, 89, 91–92, 94, 96–97, 100.
⁷² Там же. – Д. 38. – Лл. 97, 100–101.
⁷³ Там же. – Д. 68. – Л. 4; ЦДАВО України. – Ф. 1004. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 23.
⁷⁴ ГАРФ. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 46. – Лл. 7 об., 10.
⁷⁵ Там же. – Л. 35–35 об.
⁷⁶ Там же. – Лл. 49, 53 об.; д. 43. – Л. 7 об.
⁷⁷ Там же. – Ф. Р-103. – Оп. 1. – Д. 3. – Л. 102.
⁷⁸ Там же. – Ф. Р-1261. – Оп. 1. – Д. 39. – Л. 72–72 об.
⁷⁹ Там же. – Д. 38. – Лл. 77, 87 об.–88.
⁸⁰ Там же. – Д. 43. – Л. 24.
⁸¹ Там же. – Д. 41. – Л. 4.
⁸² Там же. – Д. 46. – Л. 69.
⁸³ Там же. – Д. 38. – Л. 122; д. 39. – Л. 88.
⁸⁴ Там же. – Лл. 46–46 об., 49.
⁸⁵ Там же. – Оп. 3. – Д. 1. – Лл. 115–115а.

Kolesnyk V.F., Marayev V.R. The relations between Ukraine and the Don Cossack Host in 1917–1920 according to the documents of the State Archive of the Russian Federation / Taras Shevchenko National University of Kyiv.

The article is devoted to the analysis of documents from the State Archive of the Russian Federation, revealing the history of relations between Ukraine and the Don Cossack Host during the revolutionary events of 1917–1920.

Keywords: the State Archive of the Russian Federation, document, diplomacy, the Ukrainian People's Republic, Ukrainian State, the Don Cossack Host, P.Skoropadskiy, P.Krasnov, A.Cheryachukin, K.Seredin.

Колесник В.Ф., Мараєв В.Р. Взаимоотношения Украины и Войска Донского в 1917–1920 гг. по документам Государственного архива Российской Федерации / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Статья посвящена рассмотрению и анализу документов Государственного архива Российской Федерации, раскрывающих историю взаимоотношений Украины и Войска Донского во время революционных событий 1917–1920 гг.

Ключевые слова: Государственный архив Российской Федерации, документ, дипломатия, Украинская Народная Республика, Украинская Держава, Войско Донское, П.Скоропадский, П.Краснов, А.Черячукин, К.Середин.

*Стаття надійшла до редколегії 13.05.2013
 Прийнята до друку 07.06.2013*